

GEOGRAFSKI PRISPEVEK K TRAJNOSTNEMU UPRAVLJANJU PROSTORA

Projekt CRP Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra, 2015–2017

S prvo celovito nacionalno evidenco – podatkovno in prostorsko bazo funkcionalno razvrstjenih območij v Sloveniji – so strokovni in laični javnosti dostopne informacije o lokacijah, ki zaradi najrazličnejših dejavnikov ostajajo povsem ali pa deloma opuščene in brez prave funkcije. Celotna evidenca, katere vzpostavitev je vodil Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in je potekala v okviru projekta Ciljnega raziskovalnega programa (projekt Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra, 2015–2017) in dodatne projektne naloge (Dodatni popis funkcionalno degradiranih območij v petih statističnih regijah, 2017), prikazuje stanje jeseni 2017. Velik del informacij je pridobljen na terenu – podrobno terensko evidentiranje lokacij in pridobivanje informacij iz drugih virov (občine, lastniki območij, druge podatkovne baze ipd.). Kljub naraščanju števila in vrst podatkov ter njihovi vse boljši dostopnosti (ponovno) ugotavljamo, da brez (geografskega) terenskega dela številnih procesov in njihovih učinkov v prostoru ni mogoče ustrezno raziskati in interpretirati.

Projekt CRP je vključeval: a) razvoj metodologije raziskovanja in vzpostavitev tipologije degradiranih območij, b) prepoznavanje (funkcionalno) razvrstjenih območij v prostoru in evidentiranje, c) izdelavo ustrezne aplikacije za spremljanje pojava (dostopnost osnovnih informacij javnosti) ter d) pripravo predlogov ukrepov za učinkovitejše reševanje problematike razvrstjenega prostora. Sofinancirala sta ga Agencija RS za raziskovalno dejavnost in Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. V okviru tega projekta smo sodelavci Oddelka za geografijo Filozofske fakultete (vodilni partner in nosilec terenskega evidentiranja) skupaj s predstavniki Geodetskega inštituta Slovenije in Fakultete za gradbeništvo in geodezijo v letu 2016 že evidentirali funkcionalno razvrstjena območja v sedmih statističnih regijah (Pomurska, Podravska, Posavska, Zasavska, Gorenjska, Jugovzhodna Slovenija, Goriška). Z namenom zagotoviti celovit pregled »prostorskih razvojnih kapacitet« za nove investicije je v letu 2017 Ministrstvo za gospodarski razvoj zagotovilo dodatna sredstva za izvedbo evidentiranja funkcionalno razvrstjenih območij v še preostalih petih statističnih regijah Slovenije (Osrednjeslovenska, Savinjska, Koroška, Primorsko-notranjska, Obalno-kraška).

Očitno se potrebe različnih človekovih dejavnosti po razpoložljivem prostoru, zemljiščih, vse hitreje spreminjajo, a vseskozi naraščajo. Glede na dinamiko spreminjanja in dopolnjevanja občinskih in drugih prostorskih načrtov se zdi, da vsaki posamezni dejavnosti kronično primanjkuje razpoložljivih zemljišč, »tekmovanje za prostor« pa je privedlo do nebrzdanega in včasih le še formalno nadzorovanega umeščanja (novih) dejavnosti v prostor. Parcialni interesi posameznikov, potrebe današnje družbe in investicijske

pobude so postali hitro spreminjajoče kategorije. »Vzorci obnašanja« so pri ravnanju z zemljišči zelo podobni našemu ravnanju z drugimi naravnimi viri, saj le-ta »po uporabi«, bodisi zaradi novih interesov, sprememb tržnih razmer, nedomišljene investicije idr., pogosto opustimo in ostanejo brez funkcije, večkrat tudi v zelo slabem fizičnem stanju s prisotnimi različnimi okoljskimi bremenimi. Odsotnost strateškega razvojnega in prostorskega načrtovanje se posledično kaže v obliki številnih in zelo raznolikih degradiranih oz. razvrednotenih površin. Natančna prostorska umeščena in poznavanje značilnosti razvrednotenih območij predstavljata pomemben korak v smeri trajnostnega načrtovanja in bodočega umeščanja dejavnosti v prostor.

Podatki za leto 2017 kažejo, da imamo v Sloveniji 1081 funkcionalno degradiranih območij (v nadaljevanju FDO) v skupni površini 3422,7 ha, prisotna pa so bila v 170 občinah. Po številu prevladujejo FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti (skupaj 237 območij), FDO pridobivanja mineralnih surovin (skupaj 170 območij, od tega 128 kamnolomov) in FDO storitvenih dejavnosti (znotraj tega tipa je bilo največ (84) FDO poslovnih, trgovskih in storitvenih dejavnosti). Po površini prav tako prevladujejo FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti (1196,9 ha), FDO pridobivanja mineralnih surovin (649,9 ha) in FDO infrastrukture (418,4 ha). Povprečna velikost FDO znaša 3,2 ha; v povprečju so največja FDO industrijskih in obrtnih dejavnosti (5,1 ha), najmanjša pa FDO za bivanje, ki obsegajo le 1,1 ha.

Vzpostavljena evidenca pa ni povsem prvi poskus vzpostavitve sistema za spremljanje opuščanih razvrednotenih območij. V raziskavi Špesove in sodelavcev (Sonaravna sanacija okoljskih bremen kot trajnostno razvojna priložnost Slovenije, 2012) je bilo leta 2011 skupaj že evidentiranih 194 območij s skupno površino 979 ha, vendar je bilo takratno evidentiranje omejeno s tipi razvrednotenih območij (vključena so bila samo območja industrijske, vojaške, infrastrukturne in rudarske dejavnosti) ter natančnostjo terenskega popisa (evidenca je bila le del aktivnosti širše raziskave in je bila izvedena z omejenimi viri). Z novim zajemom smo popisali bistveno večje število območij, med katerimi smo definirali devet tipov oziroma dejavnosti. S podrobnejšimi navodili in metodološko boljše opredeljenimi kriteriji smo tudi natančneje zamejili območja FDO (natančno določen potek po mejah parcel). Delo je bilo zahtevno tako v metodološkem kot tudi tehnično-organizacijskem smislu. Zelo pomembno vlogo so odigrali terenski popisovalci – glavno delo je opravila skupina štirih predhodno ustrezno usposobljenih geografov (oz. študentov geografije). S kombinacijo metod kabinetnega dela (pregleda različnih prostorskih baz), intervjujev na občinah, terenskih ogledov, razgovorov z lastniki in domačini pa tudi s pomočjo lastne iznajdljivosti so, ob usmerjanju sodelavcev Oddelka za geografijo Filozofske fakultete, opravili izjemno kvalitetno in obsežno delo ter aktivno sodelovali pri soustvarjanju povsem nove baze podatkov.

Podatkovna in prostorska baza funkcionalno razvrednotenega prostora pa je le prvi korak pri doseganju ciljev, vezanih na trajnostni prostorski razvoj. V praksi bi morala uporaba teh podatkov nuditi podporo pri preprečevanju nastajanja novih funkcionalno razvrednotenih območij in zmanjševanju njihovega obsega, vsa prizadevanja pa naj bi vodila k vzpostavitvi takšnega sistema prostorskega razvoja, ki bo stremel k ničelni pozidavi kmetijskih in gozdnih zemljišč. Za doseganje tega ključnega cilja bo potrebna

zaveza o aktivnem medresorskem pristopu za zmanjšanje razvrednotenih območij, razumevanje aktivnosti za preprečevanje nastajanja novih FDO kot širše družbene odgovornosti, sanacija okoljsko najbolj spornih območij ter sprotno ažuriranje (vsaj na letni ravni) baze FDO in sprotno spremljanje sprememb.

Evidenca funkcionalno razvrednotenih območij ostaja v lasti in skrbništvu Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo, ki v letu 2019 načrtuje ažuriranje podatkov ter analizo sprememb, na osnovi katere bo lažje ciljno usmeriti ukrepe v hitrejšo oživitev ter ponovno uporabo nefunkcionalnih površin. Omenjeno resorno ministrstvo si sočasno prizadeva za aktivno sodelovanje tudi drugih resorjev, predvsem Ministrstva za okolje in prostor.

Če smo prostorske vede zadnje desetletje nekako izostale oziroma bile »premallo slišane« pri razvoju in usmerjanju v trajnostno prostorsko načrtovanje, so vzpostavitev evidence FDO, ažurno spremljanje tokov sprememb ter posledično predvsem njihova ustrezna oživitev gotovo ključni koraki v smeri trajnostnega upravljanja s prostorom in tudi (geografska) odgovornost in dolžnost do prostora.

Barbara Lampič

V času gospodarske rasti (2008) na kmetijskih zemljiščih načrtovana in deloma zgrajena poslovna cona Ig, ki skupaj obsega skoraj 8 ha. Območje je bilo opuščeno skoraj 10 let, konec leta 2018 smo pričeli ponovni oživitvi gradbišča. Cona se nahaja na območju srednje poplavnice nevarnosti (foto: U. Stepišnik).

Tovarna pahištva LIK Podpreska (občina Loški Potok) je prenehala obratovati leta 1996. V zadnjih 20 letih je bilo več poskusov oživitve tega 2,2 ha velikega območja, vse pobude pa so po ukinitvi finančnih spodbud hitro propadle (foto: B. Lampič).

